

Recensies

Sterk water

Maarten Hajer

Bespreking van: Paul Kalma, *Het socialisme op sterk water*. Deventer (Van Loghum Slaterus) - WBS-cahiers, 1988, 164 blz., f.24,90.

Hoe veroveren we weer het politiek initiatief? Dat is de centrale vraag in het krities zelfonderzoek van de Partij van de Arbeid. Jutlandisering, flexibilisering, maatschappelijke tweedeling: het lijkt wel of het allemaal z'n eigen dynamiek kent! In publikaties als 'Schuivende Panelen' staat daarom de vraag centraal hoe de PvdA zich op deze issues moet profileren. In dit kader verscheen onlangs 'Het socialisme op sterk water', een fel essay van partij-ideoloog Paul Kalma. Kalma hoopt met zijn programmatiese voorstellen een *strategiese bijdrage* te leveren: door een 'reële' koers zou men weer de 'natuurlijke' regeringspartij kunnen worden.

Kalma, bekend van *De illusie van de 'democratische staat'*, pleit voor het verlaten van de utopiese socialistiese idealen. Deze utopie beneemt de PvdA het zicht op datgene wat zij binnen onze samenleving tot stand heeft kunnen brengen. De partij zou trots moeten leren te zijn op onze 'sociaal-kapitalistiese' maatschappij van de jaren tachtig.

Als belangrijke historische bijdrage van de sociaal-democratie aan de ontwikkeling van deze 'liberale samenleving' noemt Kalma de 'organisatie van een rechtsorde van de arbeid'. Hiermee doelt hij met name op de erkenning van het recht op arbeid en de institutionalisering van werkloosheidsvoorzieningen.

Kalma wil dat de sociaal-democratie deze taak van het organiseren van een compromis tussen kapitaal en arbeid weer opneemt, door flexibilisering van de arbeid af te ruilen tegen een krachtige werkloosheidsbestrijding. Een tweede belangrijke bijdrage aan de vorming van de 'liberale' samenleving was destijds de strijd om het algemeen kiesrecht. Die taak moet een vervolg krijgen in het streven naar een verdere democratisering van zowel overheid als bedrijven. Een derde 'natuurlijk' punt voor sociaal-demokratiese politiek anno 1990 is het evalueren en beheren van de kollektieve sektor.

Bij dit streven naar een 'minimaal socialisme' (Kalma) is voor het *kultuur-socialisme* geen plaats meer. Sociaal-democraten van de oude stempel zullen dit boekje ongetwijfeld met afschuw lezen. Voor hen is de PvdA onderdeel van een beweging die niet alleen het materiële levenspeil wil verbeteren maar die bovendien vanuit een kritiek op het burgerlijke en materiële karakter van onze maatschappij streeft naar een betere, rechtvaardigere en meer solidaire maatschappij. Kalma wil dit streven naar radikale verandering bijzetten in het mausoleum van de oude waarden en gedachten. De PvdA zou wat Kalma betreft niet langer een kulturele beweging moeten zijn maar een zakelijke, pragmatiese partij die zich richt op het Hier en het Nu. Hij pleit voor een 'konsistente maar pragmatiese koers'. Gekonstateerd moet worden dat een groot deel van Kalma's aanval zich zodoende in feite richt op de intellektuele erfenis van Joop den Uyl.

Kalma's betoog berust op een analyse van de *methode* van naoorlogse sociaal-demokratiese politiek. De sociaal-democratie heeft destijds het 'sociaal-kapitalisme' georganiseerd door de ekonomiese organisatie van het kapitalisme intact te laten maar deze wel met sukses een sociaal karakter op te dringen (p.45). Kalma stelt in feite dat de sociaal-democratie de architect van de nederlandse

verzorgingsstaat is geweest. Dat is opmerkelijk want meestal wordt die verdienste de christen-democratie toegeedeeld.

Kalma constateert dat het sociaal-kapitalisme een 'positive sum-game' is gebleken met baten voor iedereen. Dit is met name te danken aan de sociaal-democratie die naast het afgedwongen - externe - kompromis tussen arbeid en kapitaal ook steeds een *intern kompromis* tussen werkenden en niet-werkenden wist te bewerkstelligen.

Kalma meent dat de PvdA zich de afgelopen jaren teveel heeft laten leiden door de eisen van wat hij noemt 'vluchtige' sociale bewegingen. Hierdoor zou de PvdA minder met betrokkenheid en deskundigheid op sociaal-ekonomies gebied worden geassocieerd. Op basis van zijn analyse van de centrale rol van de PvdA in de ontwikkeling van de 'liberale samenleving' pleit Kalma nu voor een programma gericht op de modernisering van de verzorgingsstaat (cq. de 'liberale samenleving'). Hiervoor noemt hij drie punten.

Ten eerste via een flexibilisering van de arbeidsverhoudingen waarbij Kalma de stelling poneert dat het noodzakelijk is om grotere inkomensverschillen te accepteren en de kloof tussen uitkeringen en lonen te vergroten. Zijn pleidooi voor het onverkort streven naar algemene arbeidstijdverkorting (tot 32 uur per week), en tegen zaken als automatiese bevordering in de overheidssector zal velen, en met name de 'lost generation', ongetwijfeld als muziek in de oren klinken.

Ten tweede door een verdere democratisering. Kalma wil op dit punt de nadruk niet langer leggen op participatie maar op de controleerbaarheid van beslissingen en een doorzichtiger verantwoordelijkheidsstructuur. Is Kalma's bewering juist dat de participatiebehoefte van mensen betrekkelijk gering is (p.113)? Kalma pleit voor een nieuwe invulling van democratisering via de au-

tonomie van overheidsorganisaties, het vastleggen van taken in kontrakten, functionele differentiatie, het referendum en via volksraadplegingen. Ook zijn ideeën ter stimulering van het publieke debat (openbaarheid van informatie, meer onafhankelijk onderzoek) zijn behartenswaardig. Ten aanzien van de bedrijfsdemokratisering is Kalma helaas een stuk minder duidelijk. Gegeven zijn streven naar een 'minimaal socialisme' is dit niet zo verwonderlijk.

Ten derde zou de verzorgingsstaat gemoderniseerd moeten worden door het doorlichten van de kollektieve sektor. Op dit punt beperkt zijn betoog zich helaas tot een aantal onuitgewerkte en bekende statements als doelmatigheid, versterking kosten-bewustzijn, bestrijding van de onbeheersbaarheid.

De hamvraag van het boekje is of de PvdA, zoals Kalma hoopt, met de zakelijke en nuchtere strategie van Drees, en een pragmaties-reformisties programma 'aan de bak' kan komen in de jaren negentig.

De kapitalistische ekonomie is de laatste jaren sterk veranderd. In de jaren vijftig kon het landelijke 'tripartite' overleg tussen arbeid, kapitaal en de overheid vrij gemakkelijk een centrale rol spelen. Maar juist dit centrale overleg past niet meer bij de nieuwe organisatie van de produktie. Het overleg tussen kapitaal en arbeid gaat zich meer op bedrijfsnivo afspelen, waardoor met name het 'interne kompromis' tussen werkenden en niet-werkenden op de tocht komt te staan. Dit is een serieuze bedreiging voor de organisatie van Kalma's sociaal kompromis.

De huidige problemen als werkloosheid, milieubehoud en maatschappelijke tweedeling zijn nu allemaal problemen van de politiek, en pas in tweede instantie van het bedrijfsleven. In de tijd van Drees was er sprake van een krappe arbeidsmarkt waardoor werkgevers belang hadden bij een centraal georganiseerd sociaal kompromis. Maar nu zijn werkgevers minder dan ooit bereid om zich in

te zetten voor een nieuw sociaal kompromis.

Ook op de inhoud van Kalma's pleidooi is m.i. enige kritiek gepast.

Het lijkt alsof Kalma het belang van symboolwaarde in de politiek miskent. Je hoeft als partij nog niet per sé te geloven dat je idealen bereikbaar zijn maar voor een succesvol politiek project is een integratie-principe onontbeerlijk. Om met Stuart Hall te spreken, politiek bedrijf je ideologies of helemaal niet. Die les heeft Lubbers' CDA in ieder geval wel geleerd. Ook Den Uyl had een duidelijk 'beeld' dat de mensen aansprak en bond. Waar zal Kalma's rationele en realistische partij zijn stemmen vandaan halen? Mensen stemmen toch niet op Lubbers omdat ze rationeel tot de konklusie zijn gekomen dat ze daar objectief beter van worden? Je stemt op het beeld van Lubbers: een krachtige leider voor een sterke natie. Kalma daarentegen lijkt uit te gaan van een rationele kiezer die net als Kalma doorziet dat het CDA-koncept van de 'zorgzame samenleving' een 'dekmantel' is. Voorlopig blijkt daar nog niets van. Kalma zegt met zoveel woorden dat de politiek 'zich de luxe kan permitteren om de rationaliteit centraal te stellen' (p. 22). Dit lijkt te miskennen dat politiek niet rationeel of irrationeel is maar *a-rationeel*. De onoverzichtelijkheid heeft grootse vormen aangenomen: zo wint Ed Nijpels tien zetels voor de VVD, zo verliezen ze er weer negen. De 'floating vote' groeit nog steeds. Zoals in de jaren vijftig de verzuiling het stemgedrag sterk beïnvloedde, zo is heden de macht aan de *images*.

Een sterk politiek project ontleent haar kracht aan een visie op het heden en de toekomst waarin mensen een plaats voor zichzelf kunnen herkennen en die met flair en charisma uitgedragen wordt. Dat is het geheim van Thatcher en dat is de kracht van Lubbers. Maar Kalma verwijt de liberalen dat zij de wenselijkheid van een 'societal state' niet 'eerlijk en open' onder ogen durven te zien (p. 84-

85). Ze zouden wel *gek* zijn om dit te gaan prediken! De VVD ontleent immers haar ideologies *appeal* grotendeels aan haar anti-staat retoriek.

In *De illusie van de 'democratische staat'* rekende Kalma af met het sociaal-demokratiese vertrouwen in de centrale overheid. In *Het socialisme op sterk water* verwerpt hij het geloof in de maakbaarheid van de samenleving, de goede natuur van de mens, en aksepteert hij het 'betrekkelijke onvermogen' om de ongelijke economiese ontwikkelingen te veranderen. Dit leidt logies tot Kalma's pleidooi voor het beheer van wat we hebben bereikt (cq. de 'liberale samenleving'). Maar Kalma blijkt tegelijkertijd een rationele, modernistiese *die-hard* met een rotsvast vertrouwen in technologie. Hij pleit voor meer onderzoek naar kernenergie en hij wijst het 'eko-socialisme' mordicus af (hier 'diene sociaal-demokraten onverbloed de zijde van de bestaande industriële maatschappij te kiezen', p.150). Hoewel Kalma niet gelooft in het vermogen tot *social engineering* van de PvdA heeft hij wel het volste vertrouwen in de ingenieur: 'we moeten weer een bijdrage leveren aan het onderzoek naar atoomtechnologie'. In plaats van ons te laten leiden door 'emoties' moeten we vertrouwen op de flexibiliteit van het systeem om ekologiese rampen af te wenden. Terwijl Zweden en Italië de kerncentrales sluiten wil Kalma meer onderzoek: toch een beetje utopies wellicht? Als er nou één gebied is waarvan je met recht kunt zeggen dat daar het utopisme verruild zou moeten worden voor verantwoordelijkheidsbesef dan is het wel (kern-)technologie.

Kalma miskent in deze polemiek bovendien de realiteit. Juist in de milieubeweging is de strategie tegenwoordig meer dan ooit gericht op het inpassen en ontwikkelen van hoogwaardige doch milieuvriendelijke technologieën als warmte-kracht koppeling in de kontekst van de kapitalistiese ekonomie. Dit lijkt mij mede gegeven het brede maatschap-